

ZAPISKI.

JEZIKOVNE OCENE.

Isidora Sekulić: **Dakon Bogorodičine Crkve.** Novela. Knjižara Z. i V. Vasića. Zagreb, 1919.

Isidora Sekulić se je rodila 1877. Proučevala je prirodoslovje na tujih vseučiliščih, sedaj je gimnazijska učiteljica v Beogradu. Njena glavna dela so: Saputnici (1913), Pisma iz Norveške (1914), Iz prošlosti (1919). Solska Srpska čitanka piše o njej, da »je jedna od književno najobrazovanijih Srpkinja i spisateljica od dara. U svojim pripovetkama i beleškama iz života, pisanim na retko izraden i uglađen način u našoj književnosti, ona je umela da prouči duboko žensku dušu (IV. del, Beograd, 1920, 259).

Pisateljica slika samo izobražene kroge, odvetnika Nedića in njegovo hčer Ano, dijakona Irineja in zdravnika Paškovića. Povest nam nudi pogled v jezik izobraženih krogov. Znatna sestavina tujih posebnosti je latinščina. Da nekoliko spoznamo jezik, hočemo izpisati iz prvih strani, kjer se opisujejo nastopajoče osebe, glavne tujke. Prvi nastopi Pašković. »Čudan je svetac taj Pašković. Sila od tela, sila od inteligencije, a opet je van života. Neki čisto kontemplativni i anališući, skoro neaktivni sastojak života« (2). In kakšna je Ana? »Ana Nedićeva je name veoma interesovala svoje sugradane... Stara dvadeset i tri godine, odlična partija u svakom pogledu (4). Ana, baš kao i sve druge devojke, koketuje. Nešto rafinovanije i nešto duže od ostalih, jer joj se tako može; neka osobita čednost u glasu, autoritet u hodu i u pokretima upadali su u oči (fielen in die Augen) i iznenadivali su. A jak muzički talent i velika muzička obrazovanost su zanosili i osvajali. Ana je neobično lepo svirala i u klaviru i u violinu. Sviranje njeno u klavir bilo je virtuosno, fino i inteligentno« (5). Zasnubiti jo utegne kak pevec. Svaka druga kombinacija bi bila profana. Jer gospodica Nedićeva je svirala samo ekskvizitnu višu muziku, a od vokalne muzike najviše volela crkvenu... Počela je svojom jakom muzičkom inteligencijom da vrši silan upliv ne samo na krug svojih prijatelja, nego na školu i crkvu, i na celu varoš. U društvu sa dirigentima horova i sa mladim sveštenicima reformisani su (neslovanski trpnik!) gimnazijski koncerti, a naročito pojanje u lepoj Bogorodičinoj Crkvi. Služba božja u tom hramu značila je (francosko-nemški!) od tada koliko i jedan raskošni koncert crkvene muzike i počela se razvijati potreba kulta tih svečanosti. Obraćana je (trpnik!) pažnja sklopu i značaju bogoslužnja, i postepeno se dolazilo (francoski!) do poznavanja umetničke čari tih simboličnih predstava iz života i stradanja Hristova... Veliki praznici očekivani su sa (7) uzbuđenjem... Birajući i slažući kompozicije za to bogoslužnje, Ana je živela u ekstazi. Dizala se do zvezda, do direktnog saobraćaja sa duhom pesnika te drame... Anino ime je hvaljeno i slavljeno (8).

Če spremljamo naše junake dalje, bomo videli, da znajo samo imitovati (58), disciplinovati (97), kombinovati (131), imponovati (98), ignorovati (132) itd. Polno je posebej francoskih in nemških tujk. Napravio je grimasu (154), pevci daju koncert (98), rezonovala je (242), bila je deranžirana (242), zlatna brasleta (114), vulgarisanje (61), u mokrom galopu je stigla jesen (167), konture lica došle su meke (131; enako 90, 167, 228 itd.); detalj po detalj, brzo i živo, redali se momenti tragične monaške ljubavi (179); kao da je tu stvar takt po takt proučavala (24); evanđelje se čitalo sa tri mesta, stav po stav teksta (60) itd.

Nemške tujke: nije lako biti riter od Svetoga Duha (252); predstoji i meni borba (steht mir vor, 79; enako 158); ona ga je ismejala (lachte ihn aus, 231). Nad niskim vratima nalazila se slika jedna, svetac jedan, nežna jedna pojava, izmalana kao san (93); ide u jednu flašicu (86); dunuo je svež vetar, predskazajući (voraussagen) promenu vremena (57), šarlah (192) itd.

Pod tujkami trpi tudi slog, ker zavajajo v netčnost, gostobesednost in pretiravanje. Če pisatelj ne misli na prvotni pomen tujke, je ne more pravilno rabiti. Kako more reči: ja sam veći i banalniji krivac (248)? Banalen pomeni navaden, prazen. Sva se sreća stegla pred tragedijom starosti (131); starost ni tragedija, morda tragika. Razgovor je tekao još neko vreme, ali se tema udaljavala od Paškovića, u koliko se više i više izolovala na gospodici Nedićevoj (4). Če se je razgovor oddaljeval od Paškovića, se je mogel bližati (ali podobno) Nedićevi; izolovati (ital. beseda, izvedena od isola, otok) pomeni osamiti, ločiti. Dalje. Ana je imela tako bujne lase, da ji klobuk ni bil već prav. »Ana se grohotom smejala toj komičnoj proceduri« (58). Procedura pomeni prvotno: pravda, pravosodno postopanje, metaforično: postopanje. Primera je čisto napačna.

Mnogokrat se s tujkami nič ne pove, n. pr.: a posolutno nije razumeo šta hoće (154). Jedan nemir... je imperativno hteo, preteći zapovedao, osvetljive misli kovao (236); da z besedo imperativno pisateljica res ni hotela nič povedati, se vidi iz tega, da pove isto še z domačo besedo zapovedao.

Pretirano je n. pr. Vas crkva toliko apsorbuje, da su vas ljudi izgubili (152); čemu reči poživiva, požira (= absorbuje); stavčna zveza kaže, da bi se reklo odteguje. V mirnem razgovoru govori o entuziastičkom osmejku (107). Pač samo zato, ker ne misli na pravi pomen tujke.

Dr. A. Breznik.

SLOVSTVO.

Tone Seliškar: **Trbovlje.** Založila Slovenska socialna matica v Ljubljani. Tisk tiskarne Merkur. 1923. — Sele na 39. strani mi je prvič obstalo oko in sem se ustavil skoraj za pol ure. V čem je skrivnost te lepe prve kitice Pogreba?

Z visokega hriba sem te s pogledi na tvoji krsti spremljal pod ozke, zasnežene topole v večni mir tvojega telesa.

Vzel sem svinčnik in sem si kakor petošolec naskandiral stihe na papir. Prvi ima tri, drugi dva, tretji nobenega daktila. Več! Za »v večni mir« in pred »tvojega telesa« manjka zlog, zeva cezura. In zdaj sem se spomnil, da se mi je prav na tem mestu sklenila podoba, odprla v podobo globoka jama in da so prav v tem trenutku položili brata neznano globoko v mrak in mir. In šele zdaj sem zapazil, da leze »z visokega hriba« s pogledom tudi pogreb, leze mrtvi brat »pod ozke, zasnežene topole«, dokler ga ne postavijo na tla, ne spuste v jamo in je pri ločilu za »telesom« konec i pogrebu i pogledu, i ritmu i zvoku, i usodi enega izmed tisočev neznanih.

Priporočam to kitico vsakomur, naj si jo ogleda od te strani, ne enkrat, večkrat, in naj potem poizkusi presoditi sam, ali nima pred seboj pre-stabilizirane harmonije med besedo in svetom, ki ga ta beseda odgrinja, ali ni ta kitica sled, čeprav le bežna in rahla sled duha, ki je to, kar je povedati imel, povedal za vselej, ker drugače ni mogel in drugače ni smel. In še naj presodi, komu se je kaj takega doslej med Slovenci posrečilo?

Kakopa, če berem dalje:

Ves drhteč sem poslušal žalostno godbo godcev, ki so ti igrali na poti v brezkončnost — in se mi je zdela flavta kakor piš zimskega vetra in se mi je zdel boben kakor utrip umirajoče nevihte

— ne najdem ničesar podobnega več.

Po tem dogodku na 39. strani sem zalistal nazaj in sem pričel od kraja. Ničesar podobnega nisem našel tudi v drugih pesmih, vendar pa je med dolgočasno mahedravnost, mučno šumo lovečih se besed prižganih toliko vernih poetičnih lučk, da se že zaradi njih do trde teme ne prikoplješ prav do konca, ker ti je vsa steza nalahno nastlana s svetlobnimi odsevi.

Pod visokimi dimniki rojeni,
v sajaste zibke položeni,
s pijano besedo poljubovani,
s kamenito pestjo zaznamovani —

taki so Otroci brez mladosti gotovo šablonski, vsaj po obliki. A da se Seliškar ne blamira, če rima, nekaj pomeni v tropu učenčkov, ki jim je svobodna beseda le olajšava, ne nujnost v sili umetnostnega ustvarjanja, razpuščena sintaksa le rop na jeziku in ne ukaz v trdi borbi za obliko. In lej, za takimi verzji stoje na naslednji strani takile:

Ko so me otroci zagledali,
ki so se igrali na kupu smeti,
so se molče razleteli.

(V mojem sreju je bila bolešt.)

Razlika med temi in onimi je enostavno ta: česar tu Seliškar ni mogel povedati v tekstu, je povedal v komentarju.

Rad bi povedal, ko bi mogel,
v verzih, kakor pravimo,
pa ne morem.

(Namreč nisem pesnik.)

Se v enem in istem tematičnem stavku kedaj menja gola proza, prostaška časnikarščina z besedami za večnost, ali vsaj najdenimi enkrat za vselej. In popolnoma slepe bi morale biti oči, ki bi ne videle, da si je v eni, žal samo v eni, sledečih vrst živi duh jezika ukresal iskro.

V lobanjah prevelike, meglene oči,
v trepetajočih čeljustih strahoten izraz,
v raztrgani bradi šop sivih dni,
v pokritem okostju strah črnih jam,
na ogromnih dlaneh mozaik
okamenelih žuljev.

Prepuščam bravcu, da jo najde.

Ták vam je Seliškar. Za Zimsko jutro in Dete postavi Mater, za Žabjo vas, Zimsko študijo in Šarabanko postavi Umirajoče starce, Pogrebu, Cvetočemu bezgu in še Kristu na Klečci sledi Človeštvo in Obup. Vzlic temu je knjiga nova od prve do zadnje strani, ne zategadelj, ker je v rdeče platnice ovita, tudi ne, ker je posvečena »vsem sajastim bratom in sestram, ki umirajo na našem, s krvjo omadeževanem planetu«, temveč ker so jo ti sajasti bratje in te sajaste sestre zares po Seliškarju napisale in ker ti bratje in te sestre na našem planetu in torej v Seliškarjevi knjigi zares umirajo. Le na »s krvjo omadeževanem planetu« ne, razen da je planet s krvjo omadeževal — Podbevšek.

Podbevšek kumuje tej zbirki trboveljskih poemov, in po pravici. Nekateri bodo sodili, da je oče le njenim slabostim. Podpisani poročevalec pa vidi Podbevška očeta tudi v njenih dikah. In to je Podbevškova nevenljiva zasluga, ko še ni bil žurnalist. Slovenci se bomo morali navaditi na igro prirode, ki pošlje tresk in točo in nezmislno grmenje, preden sproži žarek svetlobe in toplote v očiščeni zrak, v sveži ozon umirjene pokrajine.

Stanko Majcen.

Ivan Pregelj: **Azazel**, žalna igra v štirih dejanjih. Založila Tiskovna zadruga. Natisnila Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani. 1923. — Pred ozadjem najgloblje duševne krize, kar jih pozna človeški rod, pred ozadjem prve tretjine prvega krščanskega stoletja se vrše ta štiri dejanja, ti revni dogodki Pregljevega Azazela. Židovstvo kot pleme, s poapnenelimi verskimi oblikami, z visoko kulturo denarja, s krutim materializmom, se meša z židovstvom kot psihično konstitucijo, s tem vsesvetkim človekom brez obraza, sredi med njima pa že poje slavec probujajoče se duše, ubira harpo Gospod, novi gospod nad živimi in mrtvimi duhovnimi vrednotami.

Izrekel bi, da je Azazel usodna drama v najplemenitejšem pomenu besede, ali vsaj drama predestiniranih razvojov, če bi ves literarni in tehnični aparat ne govoril proti taki trditvi. Vendar je Mirjam že na 21. strani, ko vstopi v igro, na koncu svoje poti: »Nizka, sladka, zrela. Govori z nedoločeno melodijo govora, ki se kakor skriva in vendar hoče, da bi ga vsi slišali. Tožno, kakor v polsnu« — razodeva že na 21. strani, kam se bo med Ješuo in Judo odločila. Pa ali se sploh